

ครูศิลป์ของแผ่นดิน

นางสาวนิธิตา นิธากุล
ปักสะดึงกริ่งไหม
จังหวัดนนทบุรี

“ ผลงานทุกชิ้นทำขึ้นด้วยหัวใจ
ฝากไว้เป็นมรดกภูมิปัญญาแก่แผ่นดิน
เพื่อให้ลูกหลานได้มีโอกาสสืบทอดต่อไป ”

งานปักผ้าตามแบบราชสำนักไทยโบราณ เป็นงานประณีตศิลป์ตามขนบธรรมเนียมดั้งเดิมที่สืบทอดต่อกันมานับร้อยปี โดยในอดีตจัดทำขึ้นเพื่อเป็นผ้าสำหรับใช้ในราชสำนัก ตามจารีตประเพณีที่ต้องนุ่งห่มตามระเบียบทางการให้ถูกต้องตามแบบแผนข้อกำหนดของกฎหมาย เพราะเป็นสิ่งที่ใช้แสดงถึงพระยศหรือยศศักดิ์ ตั้งแต่พระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ และขุนนางที่ได้รับการแต่งตั้งพระราชทานยศจึงจะมีสิทธิ์ในการครอบครองนุ่งห่มผ้าปักได้ตามลำดับยศของตนเอง เป็นสาเหตุให้สตรีในวังจะถูกปลุกฝังเรื่องงานฝีมือ โดยเฉพาะด้านการเย็บปักถักร้อยเป็นพิเศษ

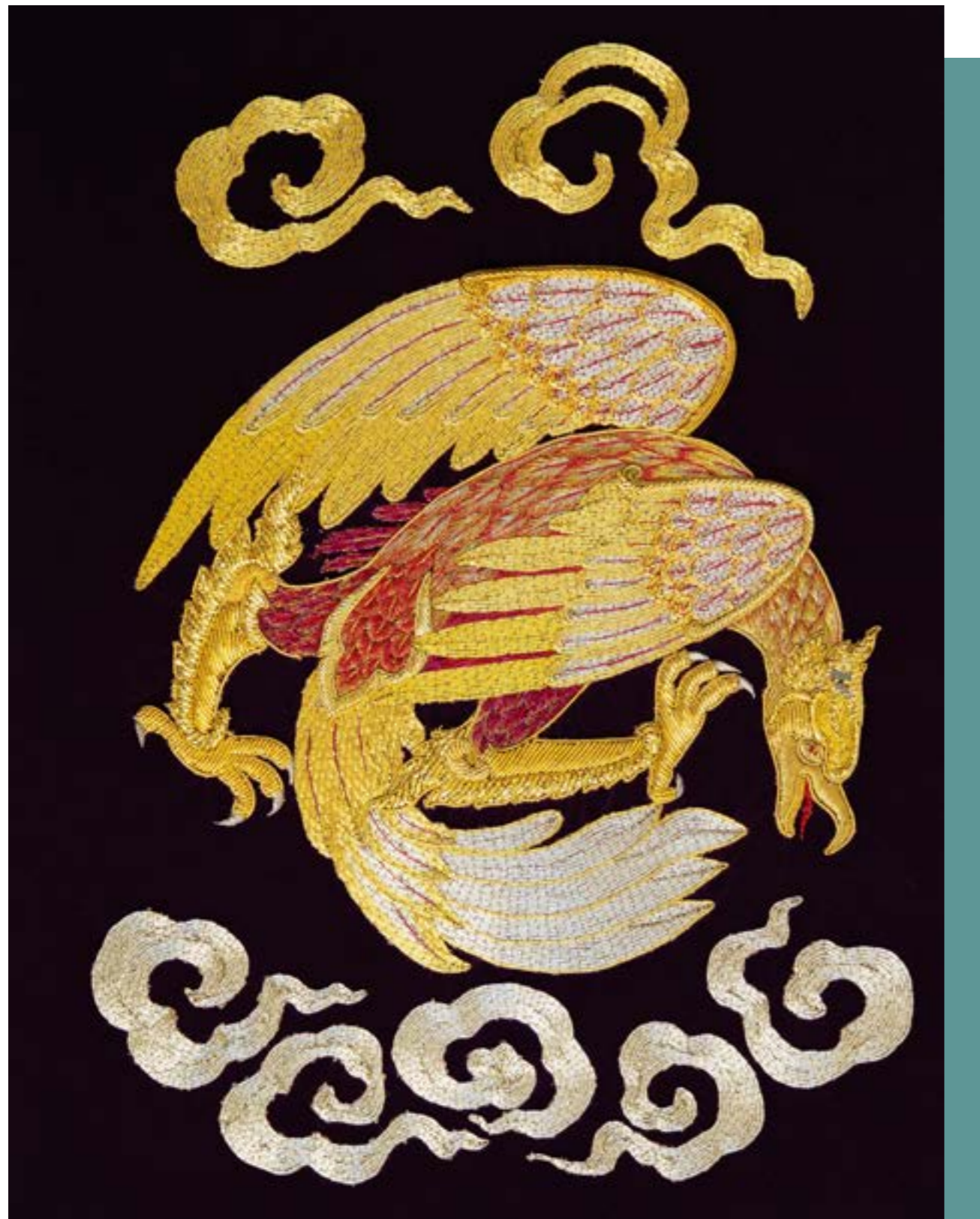

การอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญา

นางสาวนิมา นิมากุล เริ่มต้นเรียนรู้งานปักผ้าตามแบบราชสำนักไทยโบราณ จากโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ชื่อเดิม “วิทยาลัยในวัง” ซึ่งนางสาวนิมาได้เข้าศึกษาเป็นนักเรียนรุ่นที่ 5 ของโรงเรียน ได้เรียนรู้เทคนิคการปักผ้าจากอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญหลายท่าน จนสามารถปักผ้าตามแบบโบราณได้ โดยมีเทคนิคหลัก 8 เทคนิค ได้แก่ ปักไหมสีทองแผ่ลวด หักทองขวาง ล้อมไหมทอง ปักดินหนูน ปักดินเลื่อม ปักทองแล่ง และเดินไหมทอง ซึ่งถือได้ว่าเป็นเทคนิคโบราณที่ในปัจจุบันเหลือผู้ชำนาญในการปักผ้าโบราณน้อยราย เนื่องจากงานปักแต่ละประเภทล้วนต้องใช้ทักษะเชิงช่างขั้นสูง ต้องเป็นผู้อุทิศตนในการฝึกฝนฝีมืออยู่เสมอ

จนกว่าจะสามารถสร้างสรรค์ผลงานออกมาตามแบบราชสำนักไทยโบราณที่มีความละเอียด ประกอบกับการเป็นคนช่างสังเกต จึงจดจำเทคนิคการปักผ้าแบบโบราณที่ไม่มีบันทึกในตำราการเรียน โดยสังเกตจากการปักสาธิตของอาจารย์ผู้ฝึกสอนหลายท่าน บางครั้งก็นำผ้าปักโบราณผืนเก่าที่พบเห็นในพระบรมมหาราชวัง นำมาเป็นต้นแบบเพื่อทดลองปักตามแบบด้วยตนเองจนสำเร็จ ด้วยทักษะฝีมือและความชำนาญนี้ จึงทำให้ได้รับความไว้วางใจจากอาจารย์ให้สร้างสรรค์ผลงานตามคำสั่ง ทำขึ้นเพื่อถวายงานภายในพระบรมมหาราชวังอยู่เสมอ เป็นเวลากว่า 30 ปี มาแล้ว

ผลงานปักดิ้น ลายครุฑ

ภูมิปัญญาที่สะท้อนทักษะฝีมือเชิงช่าง

ในสมัยโบราณ งานปักผ้าเป็นงานประณีตศิลป์เพื่อใช้ในงานราชสำนักเท่านั้น ช่างปักจึงต้องมีฝีมือและมีความเชี่ยวชาญในการใช้วัสดุที่นำมาใช้ในการปัก เช่น เส้นไหม ดิ้น เลื่อม ลูกปัด หรือปักแมลงทับ เป็นต้น บรรจงปัก เย็บลงบนผ้าฝ้าย หรือผ้าไหมที่ซึ่งตึงบนสะตงให้เกิดเป็น ลวดลายบนผืนผ้าตามต้องการ ด้วยเทคนิคการปักให้เกิด ลวดลายหลายประเภท เช่น การปักดิ้นข้อ ปักดิ้นโปร่ง ปักดิ้นมัน ปักดิ้นด้าน ปักชอยด้วยเส้นไหมน้อย ปักไหมสี ปักหนูน และการถักกรองทอง

งานปักแต่ละวิธี ช่างปักต้องผ่านการฝึกฝนอย่างชำนาญ เพราะการปักผ้าตามแบบราชสำนักโบราณ มีความแตกต่างจากงานปักผ้าโดยทั่วไป เพราะลวดลายที่ปักต้องมีความถี่มากกว่าปกติ ช่างปักต้องปักให้เส้นไหมแนบชิดติดกันจนไม่เห็นช่องว่างระหว่างเส้นไหม จะได้ภาพผลงานที่สวยงาม สมจริงราวกับภาพจิตรกรรมทีเดียว

การใช้เข็มปักเพื่อผลงานที่ละเอียด ช่างปักนิยมใช้เข็มเบอร์ 11 ซึ่งเป็นเข็มที่มีลักษณะบางและมีรูเข็มเล็กมาก หากเป็นการปักชอยแบบไทยจะใช้เส้นไหมเพียงเส้นเดียวเพื่อไม่ให้เส้นไหมหนาเกินไป เพราะจะทำให้ผ้าดูไม่เรียบเนียน อีกหนึ่งความสำคัญคือ เทคนิคการปักเส้นไหมไล่เฉดสีที่ช่างปักจะต้องมีความรู้และจินตนาการทางด้านศิลปะ เพื่อให้สามารถจับคู่สีได้อย่างเหมาะสม เลือกใช้ไหมสีที่เรียงจากสีอ่อนไปสีเข้มโดยต้องคำนึงถึงผ้าพื้นรองปักเป็นสำคัญ เพื่อให้ลวดลายที่ปักดูโดดเด่น สวยงาม หากปักผลงานชิ้นเล็กจะเลือกใช้วิธีการปักจากด้านหน้าของลวดลายเพื่อให้สะดวกต่อการไล่สีเส้นไหมให้มีสีสันไล่เรียงกันเกิดเป็นแสงเงา มีมิติราวกับภาพวาด หากปักผลงานชิ้นใหญ่ช่างจะเลือกปักจากด้านหลังของลวดลายเพื่อให้สามารถเก็บรายละเอียดของเส้นไหมที่ปักได้เป็นระเบียบเรียบร้อย

ผลงานปักชอย ลายพุ่มข้าวบิณฑ์

ผลงานปักชอย ลายดอกประยุกต์

นางสาวนิธิตา ให้ความสำคัญในทุกกระบวนการทำงาน โดยการปักผ้าทุกผืนต้องเริ่มจากการร่างแบบลวดลายลงบนกระดาษไขก่อน แล้วจึงจัดเตรียมผ้าพื้นรองปัก โดยนิยมเลือกใช้ผ้าไหมหรือผ้าฝ้ายนำมาซึ่งบนสะดิงให้ตึง และเริ่มทำการปักตามลวดลายที่ร่างแบบไว้ หากใช้เทคนิคการปักดินเงินดินทอง จะเริ่มจากการปักขอบหรือเดินเส้นลายด้วยเทคนิคการเดินดินข้อ จากนั้นจึงปักถมลวดลายด้านในให้เต็มด้วยดินโปร่ง หากต้องการให้งานปักดูมีมิติจะนำเส้นฝ้าย มาหนุนลวดลายก่อนทำการถมดินจะช่วยให้อลวดลายดูนูนและมีมิติยิ่งขึ้น

ฝีมือการปักผ้าของนางสาวนิธิตา ที่ทำให้ลวดลายผ้าปักมีความงดงามหาผู้เทียบเคียงฝีมือได้ยาก อยู่ที่วิธีการปักผ้า แต่ละครึ่งจะต้องปักด้วยมือทั้งสองข้าง ตั้งเข็มให้ตรงเสมอ เพื่อให้ฝีปักคมชัด มือหนึ่งจับเข็มเพื่อปักผ้าจากด้านบนสู่ด้านล่าง ส่วนอีกมือหนึ่งจับเข็มด้านล่างเพื่อส่งเข็มกลับขึ้นด้านบน จุดเริ่มต้นการปักเริ่มตรงจุดใดต้องปักเข็มกลับลงตรงจุดเดิมเสมอ เทคนิคเฉพาะการปักดินของนางสาวนิธิตา อยู่ที่การพันเกลียวดินด้วยความชำนาญเฉพาะตัว สามารถกำหนดความถี่และขนาดของขดดินแต่ละข้อได้อย่างแม่นยำ เพื่อให้มีขนาดที่พอดีเมื่อนำมาพันเกลียว

นางสาวนิธิตา ถือเป็นช่างปักน้อยรายที่ยังคงกรรมวิธีการปักผ้าตามแบบโบราณราชสำนักไว้อย่างครบถ้วนทุกขั้นตอน โดยเฉพาะการใช้เทคนิคการปักดินแบบหักข้อดิน เป็นวิธีการหักดินให้เข้าตามเหลี่ยมมุมได้อย่างพอดีโดยไม่ต้องตัดดินส่วนเกินออกแล้วนำดินมาต่อให้เข้ามุมใหม่อย่างที่ช่างปักในปัจจุบันนิยม ถือเป็นเทคนิคการปักผ้าที่ไม่ใช่ใครจะทำก็ได้ เนื่องจากเป็นงานที่ต้องใช้ทักษะฝีมือ ความวิริยะอุตสาหะจึงจะสามารถทำชิ้นงานได้สำเร็จและประณีต

ด้วยประสบการณ์ที่สั่งสมมายาวนานกว่า 30 ปี จึงทำให้ผลงานของนางสาวนิธิตา มีความละเอียด สวยงาม ผลงานปักชอยแบบไทยมีความวิจิตรด้วยสีสันไหมที่ไล่เรียงกันเกิดเป็นแสงเงา มีมิติราวกับภาพวาด ผลงานทุกชิ้นมีการเก็บรายละเอียดเส้นไหมที่ปักได้เป็นระเบียบเรียบร้อย คงไว้ซึ่งความวิจิตรตามแบบโบราณ จึงได้รับความไว้วางใจให้ถวายงานสำคัญ สำหรับพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์อยู่เสมอมา

เอกลักษณ์ผลงานที่โดดเด่น

เอกลักษณ์ผลงานการปักสะดึงกรังไหมฝีมือนางสาวนิธิตา คือ ความสวยงามสมจริงทั้งสีเส้นและเทคนิคการปักที่มีความละเอียด ด้วยความถี่มากกว่าปกติจึงเกิดเป็นผลงานที่สวยงามดูมีชีวิตชีวา เส้นไหมแนบชิดติดกันจนไม่เห็นช่องว่างระหว่างเส้นไหม ในการปักผ้าแต่ละครั้งจะใช้เส้นไหมเพียงเส้นเดียวเพื่อให้ผลงานมีความประณีตมาก จึงได้ผลงานที่มีความคล้ายกับภาพถ่ายหรือภาพวาดจิตรกรรม ทักษะฝีมือประกอบกับความพิถีพิถันในการเลือกใช้วัสดุที่มีคุณภาพ ด้วยการเลือกใช้เส้นไหมขนาดเล็กพิเศษจากประเทศฝรั่งเศส ประเทศญี่ปุ่นและประเทศจีน เพราะเป็นเส้นไหมคุณภาพดีมีขนาดที่เล็กละเอียดราวกับเส้นผม และมีความเหนียวคงทน

เอกลักษณ์ผลงานงานปักที่โดดเด่นที่แสดงถึงทักษะฝีมือของนางสาวนิธิตา คือ ภาพปักลายดอกพุดตานล้อมด้วยเถากุหลาบ ซึ่งเป็นผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้นโดยรวมเอาเทคนิคการปักผ้าตามแบบโบราณที่หาได้ยากเอาไว้บนผ้าผืนเดียว เทคนิคการปักบริเวณดอกพุดตานเป็นการปักแสงแบบเดียวกับการปักเครื่องอิสริยาภรณ์สำหรับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งปัจจุบันหาช่างผู้มีฝีมือได้ยากเพราะเป็นเทคนิคเฉพาะ ที่ไม่ได้รับการเผยแพร่ อีกทั้งแสงถือเป็นวัตถุดิบที่หายากในปัจจุบัน เทคนิคการปักบริเวณลายเถากุหลาบเป็นการปักชอยโดยการใช้เส้นไหมน้อยที่มีความละเอียด ตกแต่งเพิ่มเติมด้วยเทคนิคการปักดินแทรกเข้าไปในส่วนต่าง ๆ ของภาพ เป็นการเพิ่มความงดงามและความโดดเด่นให้งานปักได้อย่างลงตัว

ผลงานปักชอย ลายดอกบัว

ผลงานปักลายดอกพุดตาน ล้อมด้วยเถากุหลาบ

ผลงานปักดินและปักชอย ลายหนุมาน

ผลงานปักชอย ลายดอกกล้วยไม้

การถ่ายทอดความรู้และการพัฒนาผลงาน

นางสาวนิธิตา ถือเป็นครูผู้ถ่ายทอดทักษะฝีมือของงานหัตถกรรมโบราณอยู่อย่างต่อเนื่องในทุกครั้งที่มีโอกาส โดยทุ่มเทถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ตนเองมีให้แก่เยาวชนคนรุ่นใหม่ที่น่าสนใจเรียนรู้งานแขนงนี้ โดยเน้นงานอนุรักษ์ขั้นตอนการทำงานและเทคนิคต่าง ๆ ตามจารีตของช่างปักแบบโบราณและตามรูปแบบราชสำนักเป็นสำคัญ ด้วยข้อจำกัดและเทคนิคต่าง ๆ ที่ล้วนเป็นความลับที่สืบทอดกันมารุ่นสู่รุ่น จึงไม่มีการดัดแปลง แก้ไข การถ่ายทอดจึงต้องเป็นแบบโบราณตามไปด้วยเพราะไม่มีตำรา ไม่มีการจดบันทึก มีเพียงการถ่ายทอดด้วยวิธีการสาธิตเท่านั้น ผู้ที่สนใจใฝ่รู้จะช่างสังเกตและจดจำนำไปฝึกฝนให้เกิดความชำนาญในการปักมากยิ่งขึ้น

ปัจจุบันด้วยปัญหาทางด้านสุขภาพประกอบกับต้องดูแลคุณแม่ที่เป็นผู้ป่วย นางสาวนิธิตาจึงได้ลาออกจากการเป็นช่างปักในพระบรมมหาราชวัง แต่ยังคงทำงานปักอยู่เสมอ เพียงปรับเปลี่ยนรูปแบบงานปักตามแบบราชสำนักเป็นงานปักเพื่องานทั่วไป โดยยังคงทักษะกระบวนการทำที่เน้นให้ผลงานทุกชิ้นมีความวิจิตรตามแบบโบราณ โดยมีกลุ่มลูกค้าที่ชื่นชอบผลงานภาพปักไหมน้อยและกลุ่มลูกค้าข้าราชการที่ต้องการงานปักเครื่องหมายราชการ เครื่องแบบข้าราชการ อุดหนุนงานฝีมือและบอกกันปากต่อปากจนผลงานของนางสาวนิธิตาเริ่มเป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับในวงกว้างจนถึงปัจจุบัน

